

Anna-Liisa Blaubrück: kõige raskem on kirjutamist alustada

Intervjueerinud Tiia Kõnnussaar

Anna-Liisa Blaubrücki, Tartu Kristjan Jaak Petersoni Gümnaasiumi õppekvaliteedi juhti võiks pidulikult nimetada peaaegu et tunnustusprogrammi veteraniks. Esimese töö kirjutas ta, olles toona Kivilinna kooli õppekvaliteedi juht, juba programmi kolmandal aastal, aastal 2011.

Anna-Liisa on eneseanalüüside kirjutamise eestvedaja olnud ka Kristjan Jaak Petersoni Gümnaasiumis, mis tipnes tunnustusprogrammi kõrgeima tunnustusega, väärtuskasvatuse karikaga 2016. aastal. Nii 2017. kui ka 2020. aastal pälvis kool hea kooli eksperdi tiitlid väärtuskasvatuse sihiteadliku edendamise eest.

Kooli väärtused on Blaubrücki sõnul õpilaskesksus ehk lähtumine õpilaste heolust; jätkusuutlikkus (haridus, mille õpilased saavad, on pikema perspektiiviga) ja hea haridus: st haridus, mis on võimalikult laiapõhjaline, andes eeldused nii kutsevalikuks kui ka riigieksami sooritamiseks.

Anna-Liisa Blaubrück, ega eneseanalüüsi kirjutamine tunnustusprogrammi raames pole koolis ju ainus võimalus oma tööd hindava pilguga silmitseda. Küllap eneseanalüüs käib teil järjepidevalt?

Jah, meil on teatud küsimustikud ja jälgime regulaarselt ka arvandmeid. Vahel oleme me neid andmeid ka eneseanalüüsis kasutanud. Koolis on ju tegelikult kohutavalt palju andmeid, mida saab eneseanalüüsis ära kasutada. Kõige lihtsam näide: kui kooli üheks väärtuseks on tervislik toitumine, see, et lapsed sööksid tasakaalustatud koolitoitu, siis selle kohta on koolil andmed olemas. Me teame, kui palju lapsi tegelikult iga päev koolitoitu sööb, millest see toit koosneb, ja kui paljud ei söö. Meie ei ole neid numbreid pidevalt kontrollinud, see pole meil kooli põhiväärtusena ka deklareeritud, aga selliseid asju seiratakse niikuinii igapäevaselt.

Kui nüüd mõelda tagasi juba kirjutatud eneseanalüüsidele, siis milline on olnud kõige suurem ahhaa-elamus või kas neid üldse on olnud?

Ikka on olnud. Minu jaoks on see ahhaa-elamus olnud aastate jooksul isenesest üks ja seesama. Nimelt, kui igapäevaselt on tunne, et mingi asi on õige või vale, siis analüüs on tihtilugu näidanud, et see tunne ei pruugi õige olla. Meil on teemaks õpilaskesksus ja oleme otsustanud, et küsime kõiki asju õpilaste käest üle. Õpilasesindus ja mõned teised õpilased olid korduvalt kooli juhtkonna poole pöördunud, et tahaks vahetundide pikkust muuta. Olimegi veendunud, et meil on vale pikkusega vahetunnid, sest mitu kuud olid õpilased selle pärast kurtmas käinud. Viisime läbi eneseanalüüsi küsitluse kõikidele õpilastele, vastajaid oli üle 80% õpilastest, nii et saime korraliku valimi. Ja tulemustest tuli välja, et valdav enamus, üle kolmveerandi õpilaskonnast oli olukorraga väga rahul!

Selliseid ahhaa-kohti tuleb eneseanalüüsis ikka ette. Või vastupidine juhus, kus on kaebusi näiteks mõne õpetaja hindamissüsteemi või käitumise osas: vanem kaebab, laps kaebab. Aga kui me küsime tagasisidet või räägime kõigi õpilastega grupis, tuleb pilt hoopis teistsugune.

Nii et eneseanalüüs aitab teatud mõttes ka reaalsust kontrollida.

Jah, kindlasti. Eneseanalüüsi kirjutamine tunnustusprogrammi töö jaoks on üks väljund, aga koolis saab ka igapäevaselt uurida, analüüsida ja vaadelda, et paremat pilti saada.

Kui te tunnustusprogrammi jaoks eneseanalüüsi kirjutasite, kas oli ka selline hetk, mil hakkasid selgelt välja joonistuma kooli aktuaalsed vajadused ja perspektiiv?

Pigem ütleksin, et kriitiline sõber on see, kes aitab eneseanalüüsi protsessis perspektiivi või vajaduse üles leida. Me ise oleme siin oma mullis, küsime seda, mida me tahaksime teada saada, mida kuulda või millele tahaks kinnitust või ümberlukkamist. Kui aga kriitiline sõber tuleb kooli, vaatab ta neidsamu kitsaskohti või rõõme hoopis teise külje pealt. Ja see on see, mis annab uue perspektiivi või vajaduse kätte.

Teinekord võib see eneseanalüüsi abil peeglisse vaatamine ju väga valulik olla – otsime ju ikka õigeid riideid, et peegelpilt meele järele oleks, mitte ei lepi sellega, mis vastu vaatab.

Kuidas koolipere on eneseanalüüsi protsessi kaasatud olnud?

Meil andis hoolekogu oma vaatenurga ja andmed, ja ma kasutasin ära ka õpilaste praktilisi töid. Need õpilased, kes tahavad oma uurimistööd teha väärtustega seotud teemadel, on saanud minuga koostööd teha ja ma saan hiljem nende kogutud andmeid eneseanalüüsi kirjutamisel kasutada. Minu arust on see hästi hea, et me ei pea kõiki andmeid ise koguma, vaid saame andmeid ka õppeprotsessi kaudu, uurimistöö või praktilise töö kirjutajatelt. Õpilased õpivad, saavad oma töö tehtud ja saavad ka vägevat juhendamist. Ja meie saame õpilaste kogutud andmed. Teine pool on, et selle, MIDA me uurime või MILLELE me tähelepanu pöörame, tingivad tihti koolipere liikmete küsimused ja pöördumised. Küsimused, mida me mõeldame, on tihti seotud kas koristaja, valvuri, medõe, õpetajate, lapsevanemate või laste pöördumiste või küsimustega. Me ei võta seda nimekirja lihtsalt ette, et "oh! selle kohta on meil häid andmeid, võtame selle küsimuse." Nii et koolipere on kaasatud sisendi poolt ja mina valin meetoodika poole.

Kuidas eneseanalüüs on aidanud selgusele jõuda, milliste väärtuste järgi elu koolis käib?

Ma kirjutasin oma magistr töö 2013. a Tartu linna koolide väärtustest ja väärtuskasvatusest ning sellest, kuidas neid väärtushoiakuid on õpilasteni viidud. Tuli välja, ja ka meie analüüsist tuleb välja, et see töö ei ole kunagi piisav. Alati on ligi neljandik õpilasi, kes deklareeritud väärtustest ei olegi kuulnud või saab neist teismoodi aru.

Üks pool on koolis deklareeritud väärtuste tundmine, teine pool on aga see, kas need tegevused, mis meie meelest peegeldavad meie väärtusi, seda ka tegelikult teevad. See on see koht, kus kriitiline sõber tuleb appi.

Millisel moel kriitiline sõber teid aidanud on?

Meie kriitilised sõbrad on alati väga delikaatselt lähenenud ja püüdnud küsida, kas me oleme ka nii mõelnud, kas me oleme ka naa vaadanud. Koos jõuame selleni, mis tahaks parandamist.

Viimase analüüsi juures on meie sõbraks olnud prof Halliki Harro-Loit. Kuigi koostöö on alles, alguses võib öelda, et juba Halliki esimese tagasisidekõne järel puhkes meil torm veeklaasis ning hakkasid muutused juhtuma. Seda ikka heas mõttes.

Kuivõrd olete eneseanalüüsi tulemusel muutnud midagi oma tagasiside kogumise meetoodikas?

Jah, üks valdkond on meil näiteks kursuste tagasisidestamine. Professor Harro-Loit ütleb alati, et ei ole mõtet koguda tagasisidet kursuse lõppedes juba toimunu kohta, aga meil on see asi ikka vanaviisi jäänud. Pärast eelviimast tunnustusprogrammi töö kirjutamist kasutasime andmeid, mille olime saanud õpilaste tagasiside põhjal kursuste kohta. Õpetajatele see hästi ei meeldinud ja nad tegid ettepaneku, et muudame tagasisidestamise korda nii, et õpetajad ise koostavad küsimused, mille kohta nad soovivad tagasisidet, ja ise ka analüüsivad seda. Üle-eelmisel aastal viisimegi läbi õpetajate poolt koostatud küsitluse, neil olid ka oma töögrupid, kes panid kokku küsimused, millega oma õppetegevust läbi laste silmade analüüsida. Asi lõppes sellega, et kui me saame tavaliselt kursuste tagasiside küsimustele 1200-1400 vastust, siis õpetajate küsimustikule vastas vaid 200-400 õpilast. Küsimused ei olnud õppealajuhataja jaoks informatiivsed ja lähtusid õpilase, mitte õpetaja tegevusest tunnis.

Eks nüüd olegi analüüsi kirjutamisel see koht, kus tuleks vaadata, miks õpetaja soovib analüüsida seda, mida teeb tunnis õpilane, mitte seda, mida ta ise teeb. Meie poolt olid rakurs ja eesmärk seni hoopis teised. Ja, olgem ausad, me läksime vana süsteemi juurde tagasi: esiteks, me ei saanud piisavalt andmeid, ja teiseks, nende andmete kogumise eesmärk ei olnud see, mida me algselt soovisime. Me proovisime ühe aasta jooksul ja kui seejärel otsustasime, et läheme vana süsteemi juurde tagasi, ega õpetajad väga vastu ei vaielnudki.

Kas vastuste vähesuse tingis see, et õpilased ei julgenud õpetajale tagasisidet anda?

Pigem see, et tagasiside muutus nimeliseks. Anonüümselt kirjutatakse ju alati rohkem. Ja teine põhjus, oli osa õpetajaid, keda häiris negatiivne tagasiside ja nad läksid seda menetlema. Ja veel, kuna küsitlus oli pealkirjastatud kas "Õpetaja või kursuse tagasiside", aga küsiti õpilase käitumise kohta, siis on võimalik, et õpilane, vaadates neid küsimusi, ei näinud põhjust neile vastata.

Kuivõrd eneseanalüüs on sisehindamisele kaasa aidanud?

Mina seda koostöökohta eriti rohkem ei näe kui see, et sisehindamise üks punkt on väärtuskasvatuse analüüs. Kui ma olen eneseanalüüsi kirjutanud ja andmeid kogunud, saan sisehindamisse ühe lõigu juurde. Välishindaja küll luges neid analüüse, aga välishindajal on kindlad andmed, mida ta tahab teada ning kontrollida ja need ei ole seotud väärtuskasvatusega. See, mis puudutab sisehindamist ja välishindamist, on loomulik ja nähtav, kuid väärtusarendus peaks tegelema sellega, mis on selle ümber või selle tulem.

Kas eneseanalüüsi tulemusel on muutunud midagi ka kooli juhtimises?

Me olime algul väga uus kool. Kuus aastat tegutsenuna on ehk huvitavam, mis analüüsides nüüd välja tuleb. Alguses ei tulnud me ehk selle peale, et võiksime koolipere arvamusi laiapõhjaliselt uurida. Nüüd me seda teeme.

Kriitiline sõber pani tähele, et meie gümnasist saab vähe sõnalist tagasisidet, ja mitte niivõrd hindena tema tööle, vaid sõnalist tagasisidet kiituste ja märkuste süsteemis. Panime selle arengukavasse eesmärgiks ja oleme nüüd avastanud, et meil see ikkagi ei toimi päris hästi. Tahaksingi nüüd uurida, kas see jääb õpetajate ajanappuse või väheste oskuste taha.

Kuivõrd olete eneseanalüüsides tulemusel midagi muutnud personalipoliitikas?

Arutasime selle üle direktoriga. Väärtuste analüüsiga on nii, et ega see ei pane kedagi ei vallandama ega tööle võtma. Me oleme eelarveline asutus ja ressursid tuleb omavalitsuselt. Arvatavasti saaks väärtusanalüüsi tulemusel ressursikasutust ja personalipoliitikat muuta sel juhul, kui oleks tegu mitmest allikast tulevate ressursidega. Näiteks erakooli tüüpi õppeasutuses või kohaliku omavalitsuse puhul, kus kool on piirkonna ainus kool, võiks omavalitsus eneseanalüüsi ja kooli vajadusi vaadata. Tartu linna koolides on asi keerulisem, näiteks kui õpilastele oleks väga vaja nõustajat, siis koolil seda raha eelarves ju tegelikult pole. Ütleme, et me saame kohalikult omavalitsuselt lisaressursi ja saaksime nõustaja palgata. Aga kas meil on kedagi palgata?

Õpetaja tööst rääkides, me võime analüüsi ja tagasiside põhjal teada, et mõnes klassis on asjad halvasti või väga hästi. Kui asjad on väga hästi, siis parim, mida me saame teha, on õpetaja esitamine aasta õpetaja kandidaadiks. Aga kui on väga halvasti, siis õpetaja väljavahetamine on väga keeruline, sest ukse taga ei ole järjekorda. Ukse taga pole mitte kedagi.

Meie lisatasu süsteem või tunnustussüsteem on seotud väärtuskasvatusega ja me kiidame õpetajaid selle eest, kui nad viivad ellu kooli väärtusi: õpilasekeskset lähenemist, jätkusuutlikku lähenemist ja head haridust. Aga sealjuures ressursid, mis meil kasutada on, on tihtipeale hea sõna.

Mis on need valdkonnad, kus õpetajad ja kogukond saavad kooli valikute puhul kaasa rääkida? Või ei olegi palju selliseid kohti, suur masinavärk töötab ja muutused on pigem kosmeetilised?

Jah, ma pigem ütleks, et ongi kosmeetilised. Kohalik omavalitsus, linn on see, kes saab neid valikuid mõjutada. Näiteks, kui kohalik omavalitsus ütleb meile, et uuel aastal te võtate vastu kaks klassitüüt kümnendikke, siis see mõjutab nii meie personalipoliitikat, väärtuskasvatust, ressursse kui ka meie valikuid kardinaalselt. Kohalik omavalitsus oma otsustega suunab valikuid, mida kool saab teha. Kui me räägime väikesest kohalikust omavalitsusest või väikekoolidest, siis otsusega sulgeda või avada gümnaasium, sulgeda või avada põhikooli klassid, luua liitklasse, luua väga väikeseid klasse – seda kohalik omavalitsus suudab. Formaalselt on ka hoolekogul võimalik muuta klasside suurust, aga see on formaalne. Me teame ju, kuidas tegelikkuses tingib kogu selle valiku, mis koolis on, see, mida annab ette kohalik omavalitsus.

Nii et kohaliku omavalitsuse roll on väga suur.

Muidugi! Võtke kasvõi ühiskatsete teema Tartus. Milles seisneb siin kooli või õpetajate valik? Otsus, et Tartu linnas on ühiskatsed ja e-testid, tuleb ühtpidi justkui direktoritelt, aga samas on see just linna ootus, ja linn on koolipidaja.

Mul on õpetajana aga valida, kas ma annan e-õppe ülesande, kas ma kiidan last, mille eest ma teda tunnustan – mul on tunnis väga suur autonoomsus. Eestis on suurepärane see, et väärtuskasvatuse läbiviimisel ainetunnis on õpetajal maksimaalne vabadus. Muidugi, kui ma kannaksin mingeid väärtushoiakuid, mis läheksid vastuollu põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega või kooli tahtega, läheks arvatavasti päris kaua aega, et jaole saada ja mind õpetaja kohalt vallandada.

Vabadus õpetajana on hästi suur. Kui ma kannan kooli väärtusi ja annan neid ka tunnis edasi, on meetodid selleks täiesti vabad ja see on õpetaja professionaalsuse küsimus.

Mis on eneseanalüüsi kirjutamise puhul kõige raskem?

Ma arvan, et eneseanalüüsi ja tagasiside kirjutamise puhul ongi kõige raskem alustamine, kättevõtmine. Kui me oleme aga tagasiside ja kriitilise sõbra vaate kätte saanud, siis selle n-ö sisestamine süsteemi, valikuteks, ressursideks või igapäevaotsusteks muutmine ei ole ka ülearu lihtne. See ei ole mitte ainult kooli juhtkonna tahte taga kinni. Kuna kool on ikkagi läbilõige ühiskonnast ja siin on väga-väga palju inimesi, on nende otsuste läbiviimine, kui ressursse ei ole, suur töö.